OGAHIY IJODIDA POETIK TASVIR VA UNING O‘ZIGA XOSLIGI

Ma’diyeva Adiba Dovudovna
O’zbekiston davlat jahon tillari universiteti dotsenti v.b., f.f.f.d.(PhD)
E-mail: adibamadiyeva@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3084-6616

Annotatsiya: Maqolada mumtoz o‘zbek adabiyotining yirik namoyandasi Muhammadrizo Ogahiy musammatlarining g‘oyaviy-mavzuiy yo‘nalishlari hamda badiiy xususiyatlari tahlil etilgan. Muallif shoir musammatlarini oshiqona, orifona, tabiat manzaralariga bag‘ishlangan va murakkab yo‘nalishlarga ajratib, ulardagi dard, tasavvufiy ma’rifat va poetik tasvir vositalarining o‘rnini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: Muhammadrizo Ogahiy, mumtoz adabiyot, musammat, oshiqona lirika, orifona she’riyat, tasavvuf, ishq dardi, poetika, tabiat tasviri, badiiy mahorat.

Аннотация: В статье анализируются идейно-тематические направления и художественные особенности мусамматов крупного представителя узбекской классической литературы Мухаммадризо Агахи. Автор классифицирует мусамматы поэта на любовные, мистико-дидактические, пейзажные и сложные формы, раскрывая роль душевного страдания, суфийского познания и поэтических средств изображения.

Ключевые слова: Мухаммадризо Агахи, классическая литература, мусаммат, любовная лирика, суфийская поэзия, тасаввуф, страдание любви, поэтика, пейзажная лирика, художественное мастерство.

Abstract: The article examines the thematic scope and artistic peculiarities of the musammats written by Muhammad Rizo Ogahiy, an outstanding representative of classical Uzbek literature. The author classifies the poet's musammats into lyrical, mystical (irfani), landscape-oriented, and complex categories, highlighting the significance of spiritual pain, Sufi thought, and expressive poetic imagery.

Keywords: Muhammad Rizo Ogahiy, classical literature, musammat, love lyric, Sufi poetry, tasawwuf, pain of love, poetics, landscape imagery, artistic mastery.

Mumtoz adabiyotimizning zakovatli namoyandasi Muhammadrizo Ogahiy musammatlarida inson kayfiyati, hijron va visol tuyg‘ulari Rumiy orzulaganidek «ko‘zni yumgil, ko‘zga aylansin ko‘ngil» hikmati asosida teran qalb nigohi bilan tasvirlanadi.

Shoir ustozi Alisher Navoiy an’analarini davom ettirgan holda musammat janrini yangi taraqqiyot bosqichiga ko‘tardi hamda ularni oshiqona, orifona, tabiat manzaralari aks etgan va majoziy-haqiqiy ishq uyg‘unlashgan murakkab turlarga ajratish mumkin. Ogahiyning oshiqona musammatlari insoniyatning azaliy ishqini yuksak darajada ifodalab, «Jono, eshitgil ahli vafogo asru sitamgar qotil emish ishq, Kim Ogahiyga javru jafodin qilmas zamone o‘zga bir ish ishq» bayti orqali oshiq qalbining fig‘onini namoyon etadi.

Mumtoz she’riyatda ishq va ijod asosi sanalgan dard javhar hamda otash timsoli bo‘lib, «o‘sha fazilatlardan benasib ishq ham, badiiy asar ham noraso, kemtik, yashashdan mahrum» ekani shoir nazmiga cheksiz hayotiylik bag‘ishlaydi. Maqsud Shayxzoda ta’kidlaganidek, Navoiy «mahlut o‘ldi ko‘z yoshi bila xuni jigar anda» misrasida inson dardini badiiyat manbai deb bilgani singari, Ogahiy musammatlari ham teran bashariy qayg‘u bilan sug‘orilganligi tufayli ravon va rang-barangdir.

Sharqshunos olim Ye. Bertels musulmon sharqining yirik mualliflari tasavvuf dunyosidan tashqarida to‘la tushunarli bo‘la olmasligini uqtirganidek, Ogahiyning orifona asarlari ham bevosita tasavvufiy tafakkur bilan chambarchas bog‘liqdir. Islomiy e’tiqodi mukammal, yuksak axloqiy fazilatlar

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

sohibi bo‘lgan shoir o‘zining musaddaslaridan birida: «Jahd etib emdi havas bandidin ozod o‘loli, Kel fano sog‘arini sipqorali shod o‘loli», – deya nafs bandidan xalos bo‘lishga chorlaydi.

Ogahiy ijodida tasavvufiy qarashlar va axloqiy komillik masalasi uning shaxsiyati hamda yashagan muhiti bilan nihoyatda uzviy bog‘liqdir. Mashhur arab sayyohi Yoqut Hamaviy o‘z davrida Xorazm ahlining yaxshilikka yaqinligi hamda din va mazhab arkonlarini sidqidildan bajarishi jihatidan dunyoda unga teng keladigan boshqa shahar yo‘qligini alohida ta’kidlab o‘tgan edi. Muqaddas zamin farzandi sifatida ajdodlaridagi ushbu yuksak fazilatlarni o‘zida to‘la mujassam etgan shoir butun ongli hayoti davomida islom dunyosining sof e’tiqodli, iymoni but va komil bir vakili sifatida umrguzaronlik qildi. U o‘z musammatlarida «Ko‘p o‘lma zohir aro botiningni tuz» deya o‘git berar ekan, botiniy poklik va xolislik ta’limiga shunchaki havasmand bo‘lmay, balki uning tub mohiyatiga chuqur kirib bordi. Shoir ruhiyatidagi bu pokiza mayllar uning o‘nlab irfoniy musammatlarida, ayniqsa fano sog‘arini sipqorish orqali nafsoniy havaslardan qutulish g‘oyasi ilgari surilgan purma’no satrlarida yorqin namoyon bo‘ladi. Afsuski, sho‘ro davri adabiyotshunosligida hukm surgan mafkuraviy tazyiq tufayli shoir dunyoqarashidagi bunday so‘fiyona xususiyatlar ko‘p hollarda «g‘oyaviy kamchilik» yoxud jamiyatdan uzilish sifatida biryoqlama talqin qilindi. Hatto shoirning sof tasavvufiy yo‘nalishdagi o‘n ikkita go‘zal muxammasi uzoq yillar mobaynida chop etilmay, keng kitobxonlar ommasi hamda ilmiy jamoatchilik e’tiboridan chetda qoldirildi. Vaholanki, Ogahiy musammatlaridagi bunday irfoniy timsollar, falsafiy mushohadalar va ruhiy manzaralar insonni hamisha ma’naviy uyg‘oqlikka hamda axloqiy yetuklik sari yetaklaydi. Bugungi kunda ushbu nodir she’riy namunalarni har tomonlama chuqur tadqiq etish mutafakkir shoirning Sharq falsafiy tafakkuri xazinasiga qo‘shgan betakror hissasini xolis baholash imkonini yaratadi. Shu bois Ogahiyning orifona musammatlarini o‘rganish nafaqat uning ijodiy merosini to‘liq idrok etishda, balki mumtoz adabiyotimizdagi tasavvufiy an’analarning taraqqiyot bosqichlarini yoritishda ham muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Ayni paytda Ogahiyning nashr yuzini ko‘rmay qolgan o‘n ikkita tasavvufiy mazmundagi muxammasini to‘liq nashr etish va xolis o‘rganish shoirning Sharq falsafasiga qo‘shgan bebaho hissasini ochib berishda muhim ilmiy vazifa bo‘lib qolmoqda. Shoirning manzarali musammatlarida gul, sunbul, sarv, quyosh, yomg‘ir va bahor kabi timsollar chuqur badiiy maqsadga xizmat qilib, muallifning nafis estetik didini hamda jonli tabiat go‘zalligini yuksak mahorat bilan ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bertels Ye. E. Sufizm i sufiyskaya literatura. – Moskva: Nauka, 1965. – S. 375.
2. Yoqut Hamaviy. Mu’jam ul-buldon. – Bayrut: Doru sodir, 1977. – T. 2. – S. 293.
3. Majidiy R. Ogahiy lirikasi. – Toshkent: Fan, 1963. – B. 47.
4. Ogahiy Muhammadrizo. Asarlar. 6 jildlik. 1-jild. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1972. – B. 339, 386.
5. Shayxzoda M. Asarlar. 6 jildlik. 4-jild. – Toshkent: Adabiyot va san’at nashriyoti, 1974. – B. 147, 349.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.